

Šída, Petr

Kultura s keramikou lineární

In: Šída, Petr. *Využívání kamenné suroviny v mladší a pozdní době kamenné : dílenské areály v oblasti horního Pojizeří*. Klápště, Jan (editor); Měřínský, Zdeněk (editor). Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, 2007, pp. 62-66

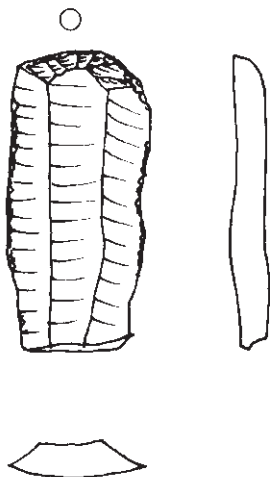
ISBN 9788073082079

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127417>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IX. KULTURA S KERAMIKOU LINEÁRNÍ

Při zpracování výzkumu v Turnově – Maškových zahradách jsem nutně narazil na problém intruzí, které ztěžují možnost datace industrie v objektech. Tento problém nastane na každém neolitickém sídlišti, které bylo osídleno vícenásobně. Problematiku datace těchto smíšených souborů na lokalitě Turnov – Maškovy zahrady řeším v této kapitole a v kapitole věnované *Nerozlišenému neolitu (IX) (Šída v tisku 1)*.

Na úvod se zastavme blíže u vzniku datace této skupiny. Byly do ní zařazeny buď objekty, kde si nepřítomnost typické výzdoby keramiky vynutila zařazení pouze do obecné skupiny kultura s keramikou lineární, nebo naopak přítomnost jasně rozpoznatelné keramiky obou na sídlišti přítomných fází kultury neumožnila bližší zařazení. Je jasné, že v druhém případě máme před sebou nejspíše intruzi, která ale nemusí být rozpoznatelná na první pohled. Musíme pak řešit problém datace pomocí rozboru keramiky a stratigrafie objektu, vedle toho ale můžeme vycházet i z horizontální stratigrafie a jiných indicií.

Vzmemme-li si náš soubor, můžeme jej rozdělit do dvou skupin podle četnosti industrie. V první, početnější, je celkem 11 objektů. Celkový počet industrie v nich nepřesahuje 5 kusů, velmi často je pouze 1. Naopak ve druhé skupině je pouze jeden objekt, nalezneme v něm však 32 kusů kamenné industrie. Podívejme se nyní podrobněji na dataci jednotlivých objektů (Tab. 9.1.).

Z tabulky 9.1. je patrné, že všechny objekty s malým počtem industrie (skupina 1) jsou datovány obecně do období kultury s keramikou lineární (v jednom případě je doložena pouze intruze této kultury). Objekt 753, který obsahuje značné množství kamenné industrie, je datován do období staré a střední fáze kultury. To znamená, že v něm byla zachycena intruze, kterou ale budeme s velkou mírou pravděpodobnosti schopni odlišit. Ukazuje se tedy účelné hodnotit obsah objektu 753 zvlášť.

objekt	LnK	lužická kultura (LnK i.)	st. – stř. LnK	celkem	%
E 704/01	1			1	2
E 753/01			32	32	65,3
E 793/01	5			5	10,2
E 807/01	1			1	2
E 843/01		1		1	2
E 997/01	3			3	6,1
E 1005/01	1			1	2
E 1133/01	1			1	2
E 1289/01	1			1	2
E 1293/01	1			1	2
E 1387/01	1			1	2
E 1556/01	1			1	2
celkem	16	1	32	49	

Tab. 9.1. Turnov – Maškovy zahrady. Přehled datace a zastoupení industrie v objektech datovaných obecně do období kultury s keramikou lineární.

Tab. 9.1. Turnov – Maškovy zahrady. Overview of station and presence of stone industry in features of the Linear Pottery culture.

IX.1. Surovinová skladba

Surovinové složení skupiny je velice jednoduché, převládají silicity, nalezneme i morénový silicit (SGS) a jeden silicitový artefakt je pro přepálení neurčitelný. Fragmenty i hlízy jsou zastoupeny rovnocenně. Pro malý počet industrie nemá smysl zkoumat rozložení fragmentů mezi skupinu pocházející z morén a skupinu s neurčitelným původem (žádný artefakt nenese stopy železité patiny) (Tab. 9.2.).

surovina	fragment	hlíza	celkem	%
morénový silicit		1	1	5,9
silicit	8	7	15	88,2
neurčený silicit		1	1	5,9
celkem	8	9	17	100
%	47	53	100	

Tab. 9.2. Turnov – Maškovy zahrady. Zastoupení surovin a zjištěný stav suroviny v kolekci lineární keramiky.

Tab. 9.2. Turnov – Maškovy zahrady. Representation of raw materials and state of raw material in assemblage of the Linear Pottery culture.

IX.2. Kvantitativní a kvalitativní analýza

Typologické složení odpovídá obrazu, který jsme viděli již v předcházejících kapitolách. Nejčastěji zastoupeným typem je amorfni zlomek (5 kusů, 29,4 %). Následuje čepel (4 kusy, 23,5 %) a úštěp (3 kusy, 17,6 %). Celkem 4 kusy je zastoupeno jádro (23,5 %) a nakonec 1 kusem upravená čepel (5,9 %). Tato čepel nese atypický lesk (Tab. 9.3.).

Z fragmentů čepelí jsou po jednom kuse zastoupeny fragmenty A a AB. Jedna čepel je celá. Opotřebením hran vykazuje jedna čepel a upravené čepel. Přepálené artefakty se vyskytují pouze v objektu E 793 (2 kusy, 40 % obsahu objektu). Celkově je kolekce velice malá, takže nedovoluje vyvozovat rozsáhlejší závěry.

typ	morénový silicit	silicit	neurčený silicit	celkem	%
amorfni zlomek		4	1	5	29,4
čepel		4		4	23,5
čepelové jádro jednopodstavové		1		1	5,9
jádro	1	1		2	11,8
jádro kulovité		1		1	5,9
laterálně retušovaná čepel s leskem		1		1	5,9
úštěp		3		3	17,6
celkem	1	15	1	17	100

Tab. 9.3. Turnov – Maškovy zahrady. Zastoupení typů v kolekci datované obecně do období kultury s keramikou lineární.

Tab. 9.3. Turnov – Maškovy zahrady. Typological structure of assemblage of the Linear Pottery culture.

IX.3 Prostorová analýza rozptylu artefaktů

Podle rozmístění na ploše můžeme objekty relativně s velkou mírou přesnosti přiřadit jednotlivým fázím sídliště (Tab. 9.4.). Ke staré fázi kultury s keramikou lineární tak nejspíše můžeme přiřadit 3 artefakty z objektů 1289, 1387 a 1556. Všechny by připadly k areálu 1. Ke střední fázi kultury pak 3 artefakty z objektů 704, 1005 a 1293. Všechny by připadly k areálu 2. Ostatní zůstaly dále neurčeny. Ke staré fázi kultury s keramikou lineární tak můžeme počítat 1 úštěp, 1 jádro a 1 laterálně retušovanou čepel s leskem. Ke střední fázi pak můžeme připočítat 1 jádro, 1 čepel a 1 jednopodstavové čepelové jádro (Tab. 9.4.). Pro poznání daných fází kultury nemá toto zjištění žádný výrazný význam.

IX.4 Surovinová skladba objektu 753

Surovinové složení kolekce pocházející z objektu 753 podává tabulka 9.5. Opět ji můžeme cha-

rakterizovat jako jednoduchou s převahou silicitu. Ten tvoří 81,3 % celé kolekce (26 kusů). Dále je zde 4 kusy doložena amfibolová hornina (12,5 %) a po jednom kuse chalcedon a pro přepálení neurčený silicit (3,1 %). Fragmentární původ suroviny jsme mohli určit u 24 artefaktů (75 %), 7 artefaktů pochází z hlízy (21,9 %) a 1 artefakt má původ ve valounovém modu suroviny (3,1 %) (Tab. 9.5.).

Prostudujme nyní blíže složení silicitů (Tab. 9.6.). Prokazatelně morénový původ má 5 kusů silicitové industrie (19,2 % silicitů, 15,6 % souboru). Artefaktů, na kterých nemůžeme sledovat žádné známky ledovcového transportu, je 21 (80,2 % silicitů, 65,6 % souboru), což je převažující množství. Sledujeme-li ještě stav (modus) suroviny, situace se nijak nemění, protože skupina nemorénového původu vykazuje malé množství fragmentů. Vidíme tak, že poměr surovina pocházející z ledovcových sedimentů versus surovina bez známek ledovcového transportu je 5 ku 21 (1:4,2). Tento poměr se blíží více skupině industrie ze střední fáze kultury s keramikou lineární. Určit původ suroviny je v tomto případě obtížné, zcela jistě část suroviny pochází z glacienních a glaci-fluviálních sedimentů, u zbytku nemůžeme vyloučit jak původ na primárních výchozech, tak opět v ledovcových sedimentech. Množství industrie je malé na to, abychom mohli zcela jasně rozhodnout. Menší poměr artefaktů bez kůry proti artefaktům kůru nesoucím ukazuje na určitý zvláštní způsob nakládání se surovinou v rámci objektu (viz níže).

Všechny čtyři artefakty z amfibolové horniny byly detailně hodnoceny RNDr. V. Šreinem. Ten rozlišil

objekt	amorfni zlomek	čepel	čepelové jádro jedno- podstavové	jádro	jádro kulovité	laterálně retušovaná čepel s leskem	úštěp	celkem	%	datace	areál
E 704/01				1				1	5,9	střední LnK	2
E 793/01	2	2					1	5	29,4	neurčeno	
E 807/01							1	1	5,9	neurčeno	
E 843/01					1			1	5,9	neurčeno	
E 997/01	2	1						3	17,6	neurčeno	
E 1005/01		1						1	5,9	střední LnK	2
E 1133/01	1							1	5,9	neurčeno	
E 1289/01							1	1	5,9	stará LnK	1
E 1293/01			1					1	5,9	střední LnK	2
E 1387/01				1				1	5,9	stará LnK	1
E 1556/01						1		1	5,9	stará LnK	1
celkem	5	4	1	2	1	1	3	17	100		

Tab. 9.4. Turnov – Maškovy zahrady. Přehled rozptylu artefaktů lineárního stáří na ploše.

Tab. 9.4. Turnov – Maškovy zahrady. Spatial distribution of artefacts of assemblage of the Linear Pottery culture.

celkem tři variety. K první patří dva (6,3 % kolekce, 50 % amfibolových rohovců) artefakty a můžeme ji charakterizovat jako slabě páskovanou. Druhá je hrubě páskovaná (pásky křemene, živce a amfibolu) (1 kus, 3,1 % kolekce, 25 % amfibolových rohovců). Ve třetím případě jde o amfibolovou břidlici se silnými nepravidelnými pásky amfibolů (do 1 cm) se živcem v základní hmotě a velkými zrny pyritu (1 kus, 3,1 % kolekce, 25 % amfibolových hornin). První varieta má původ na lokalitě Jistebsko, původ druhé variety nelze bez podrobnějšího výzkumu určit. Původ třetí variety může být hledán nejspíše v oblasti Velkých Hamrů či v Polsku.

surovina	fragment	hlíza	valoun	celkem	%
amfibolový rohovec	3		1	4	12,5
chalcedon		1		1	3,1
morénový silicít	1	1		2	6,3
silicít	19	5		24	75
neurčený silicít	1			1	3,1
celkem	24	7	1	32	100
%	75	21,9	3,1	100	

Tab. 9.5. Turnov – Maškovy zahrady. Zastoupení surovin a zjištěný stav suroviny v kolekci z objektu 753.

Tab. 9.5. Turnov – Maškovy zahrady. Representation of raw materials and state of raw material in assemblage of feature 753.

	fragment	hlíza	fragment/hlíza	celkem
morénový silicít	1	1	100	2
silicít s patinou	3	0	0	3
celkem	4	1	25	5
silicít ostatní	16	5	31,3	21
neurčený silicít				1
celkem				22
přepočtení poměru	20	5	25	25

Tab. 9.6. Turnov – Maškovy zahrady. Poměr mezi silicity pocházejícími z morén či glaciáluvalních uloženin a silicity nenesoucími znaky morénového transportu.

Tab. 9.6. Turnov – Maškovy zahrady. Rate between silicites from glaciogenic sediments and silicites without track of glaciogenic transport.

Co se týče původu surovin, je obraz velice podobný předchozím kolekcím. Původ silicítů můžeme nejspíše hledat v glacienních a glaciáluvalních sedimentech na sever od pohraničních hor. Větší část amfibolových hornin pochází z lokality Jistebsko, původ druhé variety zůstal neurčen, původ třetí variety můžeme spatřovat v nedaleké oblasti Velkých Hamrů či v Polsku. Jediným zástupcem lokální suroviny je chalcedon, který pochází z nedalekého Kozákova. Celkově v objektu 753 výrazně převládají suroviny transportované ze střední až velké vzdálenosti.

IX.5 Kvantitativní a kvalitativní analýza objektu 753

Přehled typového a surovinového zastoupení v kolekci podává *tabulka 9.7*. Nejčastěji zastoupeným typem

v souboru je čepel (10 kusů, 31,3 %). Osm čepelí se v souboru nachází bez další úpravy (80 % čepelí, 25 % souboru), po jedné je zastoupena čepel s laterální retuší a čepel s leskem. Tyto čepele souvisejí se zemědělskou produkcí na sídlišti (čepel s leskem byla použita jako srpový nůž, čepele bez úpravy byly nejspíše polotovary či nástroji). Zajímavá je nepřítomnost čepelí z hrany jádra.

typ	amfibolový rohovec	chalcedon	morénový silicít	silicít	neurčený silicít	celkem	%
amorfní zlomek				3		3	9,4
čepel				7	1	8	25
čepel s laterální retuší				1		1	3,1
čepel s leskem 2				1		1	3,1
jádro			1			1	3,1
nůž s přirozeným a upraveným hřbetem				1		1	3,1
polotovar	1					1	3,1
příčné rovné drasadlo				1		1	3,1
sekerka	1					1	3,1
škrabadlo		1		3		4	12,5
ústěp	2			5		7	21,9
vrták				1		1	3,1
vrub			1	1		2	6,3
celkem	4	1	2	24	1	32	100

Tab. 9.7. Turnov – Maškovy zahrady. Zastoupení typů v kolekci z objektu 753.

Tab. 9.7. Turnov – Maškovy zahrady. Typological structure of assemblage of feature 753.

Dalším nejčastěji zastoupeným typem jsou úštěpy (7 kusů, 21,9 % souboru). Po nich následují škrabadla (4 kusy, 12,5 % souboru) a amorfní zlomky (3 kusy, 9,4 % souboru). Úštěpy a amorfní zlomky souvisí s výrobou štípané industrie, škrabadla pak s běžnou pracovní činností na sídlišti.

Dvěma kusy jsou zastoupeny vruby (6,3 %). Ostatní industrie se v souboru vyskytuje již pouze po jednom kuse (3,1 % souboru). Jedná se o jádro, nůž s přirozeným a upraveným hřbetem, polotovar, příčné rovné drasadlo, sekeru a vrták. Jádro opět souvisí s výrobou štípané industrie, ostatní artefakty jsou běžnými pracovními nástroji.

Zajímavý je vysoký podíl artefaktů souvisejících s běžnou pracovní činností (ne s výrobou kamené industrie) v souboru. Jedná se o 13 kusů (40,6 % souboru), po připočtení opotřebovaných čepelí 18 kusů (56,3 %). V areálech patřících ke staré fázi kultury s keramikou lineární se toto číslo pohybuje od 9,3 do 24,3 %, v areálech patřících střední fázi je rovno cca 31 %.

Poměr artefaktů ze silicítů bez kůry a s kůrou je v této fázi 3,5:1 a výrazně tak převyšuje poměr v dílen-

ské lokalitě v Ohrazenicích (2:1) (Šída 2001a, b; 2004b). To souvisí se specifickým charakterem funkce objektu (viz níže). Poměr fragmentů čepelí je výrazně nevyrovnaný ve prospěch fragmentů A a B, C zcela chybí. Naopak poměr fragmentů A a B je srovnatelný. Máme tak před sebou situaci, kdy je do našeho objektu přinášena surovina již ve formě čepelí zkrácených o jejich konec (C). Tento fakt pravděpodobně opět souvisí s funkcí objektu (viz níže) (Tab. 9.8.).

Dalším sledovaným znakem je opotřebení hran (Tab. 9.9.-9.10.). Nejdříve se budeme věnovat fragmentům čepelí a nástrojům na nich vyrobeným (Tab. 9.10.). Mezi fragmenty čepelí můžeme nalézt opotřebení hran na šesti artefaktech, opotřebení schází na osmi (42,9 % fragmentů je opotřeben). Mezi ostatními artefakty je procento opotřebení pouze 11,1 %, průměr je 25. Mezi všemi nástroji vykazují nejvyšší množství opotřebených artefaktů skupina upravených čepelí a nůž (100 %). Jedinou další skupinou vykazující opotřebení hran jsou čepele, kde opotřebení hran dosahuje celých 62,5 % jejich počtu (Tab. 9.10.). Opálení vykazuje v našem souboru pouze jediný artefakt (3,1 % souboru).

Máme před sebou objekt (Obr. 27), který můžeme charakterizovat jako areál se zvláštními vlastnostmi. Vykazuje zvýšený podíl nástrojů oproti pozůstatkům jejich výroby. Důležité je i určení jeho funkce, objekt byl při výzkumu zařazen mezi polozemnice. Zbývá tedy již jen rozhodnout, do které fáze kultury s keramikou lineární patří. Domnívám se, že bychom jej měli radit spíše ke střední fázi kultury s keramikou lineární. Jednak proto, že objekty starší fáze s mladší příměsí jsou na lokalitě výjimečné, jednak proto, že se nachází v prostoru, kde tvoří osídlení ze střední fáze většinu zkoumaných objektů. Ke dvěma areálům, které jsme měli možnost vydělit v předcházející kapitole (číslo VII, oba vykazují stejné vlastnosti a nacházejí se v prostoru vstupu do dlouhých domů) tak můžeme přidat další, který se nachází v polozemnici a vykazuje jinou strukturu pracovních činností, která je více zaměřena na ostatní pracovní činnosti, výroba štípané industrie je zde spíše podružná.

Obr. 27. Turnov – Maškovy zahrady. Objekt 753 ve vztahu k dlouhým domům. Legenda: šedě zvýrazněné objekty – objekty LnK bez industrie, tmavě šedě zvýrazněné objekty – objekty LnK s industrií, černě – objekt 753, rastrem zvýrazněné objekty – objekty staré a střední fáze LnK, šedé obdélníky a plochy v podkresbě – dlouhé domy s pracovními areály.

Fig. 27. Turnov – Maškovy zahrady. Feature 753 in relation to long houses. Legend: grey pointed up features – features of Linear Pottery culture without stone industry, dark grey pointed up features – features of Linear Pottery culture with stone industry, black – feature 753, by grid pointed up features – features of early and middle phase of the Linear Pottery culture, grey rectangles and areas in subdrawing – long houses with working areas.

fragment čepelí	čepelí	všechny artefakty z čepelí	opotřebené	neopotřebené
A	3	7	2	5
B	5	9	6	3
C	0	0	0	0

Tab. 9.8. Turnov – Maškovy zahrady. Zastoupení fragmentů čepelí spolu s nástroji vyrobenými z čepelí a jejich opotřebení v kolekci z objektu 753.

Tab. 9.8. Turnov – Maškovy zahrady. Representation of blade fragments together with types made on blade fragments and use traces in assemblage of feature 753.

fragment čepel	opotřebení hran		celkem	%
	ne	ano		
A	5		5	0
AB		2	2	100
B	3	4	7	57,1
ostatní	16	2	18	11,1
celkem	24	8	32	25
%	48	16	64	

Tab. 9.9. Turnov – Maškovy zahrady. Přehled opotřebení fragmentů čepelí v objektu 753.

Tab. 9.9. Turnov – Maškovy zahrady. Use traces on blade fragments in assemblage of feature 753.

typ	opotřebení hran		celkem	%
	ne	ano		
amorfní zlomek	3		3	0
čepel	3	5	8	62,5
čepel s laterální retuší		1	1	100
čepel s leskem 2		1	1	100
jádro	1		1	0
nůž s přirozeným a upraveným hřbetem		1	1	100
polotovár	1		1	0
příčné rovné drasadlo	1		1	0
sekera	1		1	0
škrabadlo	4		4	0
ústěp	7		7	0
vrták	1		1	0
vrub	2		2	0
celkem	24	8	32	25

Tab. 9.10. Turnov – Maškovy zahrady. Přehled opotřebení hran typů zastoupených v kolekci z objektu 753.

Tab. 9.10. Turnov – Maškovy zahrady. Use traces on technotypes in assemblage of feature 753.